

груп, пов'язаних із суспільно-політичною (телевізор, преса, Президент, парламентська більшість, прем'єр-міністр і под.) та фінансово-економічною (гроші, ціни, споживчий кошик, МВФ, фірма, менеджмент, маркетинг, валюта і т.ін.) сферами життя. Усе це свідчить про те, що пропонувані дослідниками методи вияву ідіолексику справді є ефективним засобом для оперативного отримання актуальної лексичної інформації, і може стати не тільки корисним під час вивчення мови, але й бути інструментом дослідження у сфері гуманітарних наук, пов'язаних із вивченням людини і суспільства.

Перспективу розвитку даного напрямку досліджень убачаємо, перш за все, у тому, що цей експериментальний метод передбачає безліч модифікацій. Було б цікаво, наприклад, поряд з письмовою формою породження асоціативного ланцюгового ряду вивчити усну форму з одночасною фіксацією асоціативних рядів на електронному носіїві. Видається, що цей експеримент дасть можливість виявити закономірності, пов'язані з породженням спонтанного усного мовлення. Також було б цікаво спробувати з'ясувати імовірну ієрархію ідіолексику з опорою на «текстову» частоту лексико-фразеологічних одиниць, давши підслідним установку асоціювати в уявному масиві усіх сприйманих текстів (повсякденне спілкування, радіо, телебачення, книги, журнали і т. ін.). У результаті такого експерименту можна було б виявити не тільки «текстове» ядро ідіолексику, але й найбільш актуальні синтагматичні та текстово-тематичні зв'язки. Крім того, спрямований імовірно-асоціативний експеримент може використовуватися для отримання «вузькофункціональних» лексиконів (сленгу, професіоналізмів, аргі і т. д.). Більш точну модель ідіолексику може дати багатократний пролонгований імовірно-асоціативний експеримент з окремими представниками різних соціально-культурних спільнот носіїв мови. У плані розвитку комп'ютерних технологій, пов'язаних з моделюванням мовленнєвої та мислительної діяльності людини, може виявитися цікавою спроба створення моделі «працюючого» лексикону. Це відбувається у результаті об'єднання в одне ціле «вербального» й «образно-візуального» лексиконів на основі розгалуженої структури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агибалов А.К. Выявление ядра лексикона методом субъективных суждений // Особенности преподавания иностранных языков в вузах искусства. – Л., 1990. – С. 51-62.
2. Василевич А.П. К вопросу об использовании субъективных оценок как источника сведений о частоте слов-стимулов // Вероятностное прогнозирование в речи. – М., 1971.
3. Залевская А.А. Слово в лексиконе человека: Психолингвистическое исследование. – Воронеж, 1990.
4. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – М., 1987.
5. Крысин Л.П. Социолингвистические аспекты изучения современного русского языка. – М.: Наука, 1989. – 188 с.
6. Фрумкина Р.М. Объективные и субъективные оценки вероятностей слов // Вопросы языкознания. – 1966. – № 2.

Ірина ЯРОЩУК

УДК 808.5

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ ДО ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

У статті обґрунтовано доцільність реалізації компетентнісно орієнтованого підходу у підготовці майбутніх фахівців економічного профілю до іншомовного спілкування. З'ясовано зміст підготовки майбутнього економіста до іншомовного спілкування. Визначено суть комунікативної компетентності майбутнього фахівця економічного профілю.

Ключові слова: підготовка майбутнього економіста до спілкування, компетентнісно орієнтований підхід, комунікативна компетентність, комунікативні здібності, професійні якості.

В статті обґрунтовано целесообразность реализации компетентностно ориентированного подхода в подготовке будущих специалистов экономического профиля к иноязычному общению. Выяснено содержание подготовки будущего экономиста к иноязычному общению. Определено суть коммуникативной компетентности будущего специалиста экономического профиля.

Ключевые слова: подготовка будущего экономиста к общению, компетентностно ориентирован подход, коммуникативная компетентность, коммуникативные способности, профессиональные качества.

The expedience of realization of competence oriented approach in preparation of future specialists of economic type to foreign intercourse is grounded. Maintenance of preparation of future economist to foreign intercourse is found out. The essence of communicative competence of future specialist of economic type is determined.

Key words: preparation of future economist to intercourse, competence oriented approach, communicative competence, communicative capabilities, professional qualities.

Метою сучасної економічної освіти є підготовка фахівців із планування, обліку, фінансів та інших напрямів роботи в національній економіці, а також науково-педагогічних кадрів для діяльності в галузі економічних наук [5, 111 – 112]. Визначальними компонентами підготовки кваліфікованого економіста, завдання якого полягає в актуалізації ролі цієї професії у вирішенні складних проблем сьогодення, є задоволення потреб особистості майбутнього фахівця у постійному зростанні його майстерності, конкурентоспроможність в умовах ринкової економіки, мовленнєва відповідальність та професійна мобільність. Зазначимо, що досягненню успіхів у здійсненні економічних завдань майбутньому фахівцю сприятимуть не лише знання закономірностей функціонування ринкового механізму чи новітніх розробок у галузі економічної науки, а й навички професійного спілкування рідною та іноземними мовами, які у комплексі з базовою і спеціальною освітою є запорукою фундаментальної підготовки майбутніх економістів.

Отже, метою наукового пошуку є обґрунтування необхідності реалізації компетентісно орієнтованої основи підготовки майбутніх економістів до іншомовного спілкування. Досягнення поставленої мети зумовлює виконання низки важливих завдань. Зокрема з'ясування змісту підготовки майбутнього економіста до іншомовного спілкування та сутності комунікативної компетентності майбутнього фахівця економічного профілю.

Під сучасною підготовкою майбутніх економістів розуміємо педагогічну систему передачі необхідних для майбутньої професійної діяльності знань, умінь і навичок, правил професійного спілкування, норм поведінки, соціального досвіду, трудових досягнень в умовах освітньо-розвивального середовища ВНЗ із урахуванням послідовності структурних компонентів та їх причинно-наслідкових зв'язків. В. Безпалько трактує педагогічну систему, виділяючи вихідними положеннями завдання та технологію її вирішення, як певну сукупність взаємопов'язаних засобів, методів та процесів, необхідних для створення організованого, цілеспрямованого, зумисного педагогічного впливу на формування особистості з певними якостями [2]. Побудова педагогічної системи повинна здійснюватись із урахуванням можливості впливу на особистість та взаємодії з нею. У процесуальному аспекті педагогічна система запроваджується поступово та підпорядковується загальній логіці формування особистості майбутнього фахівця.

Сучасна підготовка майбутніх економістів є фахово-спрямованою. Така ситуація зумовлена станом ринкової економіки України та потребою держави у кваліфікованих кадрах, які б володіли знаннями та навичками раціонального залучення і використання матеріальних, людських і фінансових ресурсів на національному, регіональному чи локальному рівнях; підвищенням рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції; створенням розвинутого, цивілізованого ринку, що включає сферу виробництва та товарообміну; визначенням цільових орієнтирів, що стануть вирішальними для успішного подолання кризових ситуацій. Узагальнення досвіду емпіричних досліджень виявило, що з метою здійснення комплексу заходів з навчання та виховання активного, кваліфікованого, конкурентоздатного професіонала-економіста необхідно:

- залучати майбутнього економіста до особистої участі у формуванні та реалізації програм, що стосуються молодих фахівців і суспільства в цілому;
- забезпечувати збалансоване поєднання суспільних й особистісних інтересів у процесі реалізації професійної підготовки майбутніх економістів;
- надавати майбутньому економісту гарантований державний мінімум соціальних послуг щодо навчання, виховання, духовного та фізичного розвитку, охорони здоров'я, професійної підготовки та працевлаштування.

Лише системність і безперервність цих заходів сприятиме досягненню реалізації професійного та творчого потенціалу економіста та формуванню в нього світогляду творця майбутнього своєї країни.

Підготовка майбутніх економістів до іншомовного професійного спілкування є складним і багатоплановим процесом, який зумовлює виявлення тих елементів, що мають певний вплив на формування особистості майбутнього професіонала. Результати аналізу емпіричних досягнень підготовки фахівців економічного профілю та статистичні дані виявили певну закономірність – освітньо-розвивальне середовище є вагомим чинником підготовки студентів як до професійної діяльності, так і до професійного спілкування.

В освітньо-розвивальному середовищі ВНЗ економічного профілю формування умінь і навичок

професійної комунікації, уміння долати труднощі комунікативної взаємодії, уміння прогнозувати результат професійного діалогу відбувається у процесі активної участі майбутніх фахівців у професійно-значущих ситуаціях спілкування. Під освітньо-розвивальним середовищем ми розуміємо комплекс психолого-педагогічних умов, які забезпечують комунікативну взаємодію суб'єктів навчання, з метою гармонійного розвитку моральних, інтелектуальних, творчих та професійно-комунікативних здібностей майбутнього економіста в певному організованому просторі.

В умовах реалізації гуманітарної стратегії освіти у ВНЗ економічного профілю освітньо-розвивальне середовище набуває особливого значення, оскільки основною його складовою, на наш погляд, є сприятлива психологічна атмосфера, що забезпечує ефективну соціалізацію студентів, розвиток самостійного характеру мислення, знаходження виходу зі складних ситуацій та розв'язання основного завдання, – налагодження комунікативної взаємодії студента та викладача як основи майбутньої професійної комунікативної взаємодії фахівця-економіста з його колегами, партнерами чи замовниками.

Ринкове трансформування економіки України призвело до помітного зросту значення цієї професії як партнера у спілкуванні. Наявність високого рівня професійних і комунікативних здібностей є передумовою досягнення позитивних результатів професійної діяльності та спілкування фахівця економічного профілю. Під професійними здібностями розуміють сукупність відносно стійких індивідуально-психологічних властивостей особистості, яка на основі компенсації одних властивостей іншими визначає успішність навчання певній професії та її виконання» [8].

Поняття «комунікативні здібності», яке визначають як комплекс індивідуально-психологічних та психофізіологічних особливостей, що забезпечують здатність індивіда до активного й ефективного спілкування, передачі та адекватного сприймання інформації, оптимальної організації взаємодії з іншими людьми, правильного розуміння в комунікації як себе і своєї поведінки, так і учасників комунікативного процесу. Ця категорія набуває особливого значення у контексті дослідження проблеми професійного спілкування [3].

Потребу в умінні вести діалог економіст відчуває з перших днів своєї трудової діяльності, адже комунікабельність, або, іншими словами, хист до встановлення контактів із людьми, є не менш цінною, ніж професійно важливі якості. Оволодіння молодого фахівця професією супроводжується бажанням заслужити довіру та повагу керівництва, старших колег, замовників, партнерів та навіть конкурентів установи, де він працює. Таке прагнення у психології називають афіліацією (від англ. affiliation – з'єднання, зв'язок), тобто «прагненням людини бути серед інших людей, безпосередньо спілкуватися, підтримувати з ними емоційні контакти та відчувати взаємність» [9, 38]. У свою чергу, у процесі комунікативної взаємодії, колектив фахівців, у якому розпочинає свою кар'єру економіст, знайомить молодого колегу зі світом професійних традицій, створюючи таким чином підґрунтя для перевірки отриманих ним знань на практиці, для обрання правильного способу поведінки та спілкування.

Наукові праці М. Амінова та М. Молоканова [1] свідчать про те, що з-поміж основних професійних якостей особистості фахівця, який, зокрема, працює з людьми, можна виділити уміння всебічно сприймати людину; уміння аналізувати власну поведінку; уміння управляти собою і контролювати себе у процесі спілкування тощо. Наявність усіх цих якостей у майбутнього економіста свідчить про зрілість його особистості, визначає ступінь професійної підготовки до виконання певних видів діяльності та спроможність ведення конструктивного професійного діалогу відповідно до соціокультурних умов та комунікативної ситуації.

Н. Волкова у своєму дослідженні зробила висновок про те, що у ринкових умовах високих результатів може досягти лише той фахівець-економіст, який володіє такими професійними якостями як:

- адаптаційна мобільність (схильність до творчих форм діяльності, безперервність, поглиблення знань, ініціативність, бажання якісних змін в організації і в змісті власної діяльності, готовність до обґрунтованого ризику тощо);
- контактність (товариськість, емпатія, інтерес до людей, високий рівень розуміння у сфері міжособистісних відносин, здатність приваблювати людей, бачити себе зі сторони, слухати, розуміти та переконувати людей, уміння подивитися на конфліктну ситуацію очима співрозмовника);
- стійкість (інтелектуальна й емоційна захищеність у проблемних ситуаціях, самовладання і ясність мислення у прийнятті колективних рішень, володіння навичками саморегуляції стану);
- домінантність (владність, честлюбність, прагнення до особистої незалежності, лідерство, готовність до безкомпромісної боротьби за свої права, самоповага, високий рівень самооцінки, сміливість, вольовий характер) [4].

Таким чином, з метою успішного виконання завдань професійної діяльності економіст повинен розвивати у собі ті якості, які забезпечують ефективність перебігу цього процесу, на противагу тим, які його уповільнюють або перешкоджають йому.

Результати аналізу нормативних документів щодо розвитку освіти в Україні свідчать про те, що однією із основних вимог до підготовки сучасного фахівця у ВНЗ є сформованість у нього різних компетентностей.

Особливого значення під час підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування в освітньо-розвивальному середовищі ВНЗ набуває компетентнісний підхід як передумова трансформації набутих знань, умінь і навичок у компетентності. Реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі базується на дотриманні низки дидактичних умов, основною з яких є чітке усвідомлення учасниками навчального процесу дидактичної специфіки, закладеної у поняття «компетентність», що може характеризувати як певний етап освітнього процесу, так і його результат.

Поняття «компетентність» у широкому розумінні цього слова означає «досконале знання своєї справи, суті роботи, яка виконується, складних зв'язків, явищ і процесів, можливих способів і засобів досягнення окреслених цілей» [7, 4]. Зміст компетентності охоплює не лише рівень базової та спеціальної освіти, професійний досвід чи стаж роботи, але й життєвий досвід, комунікативну майстерність тощо.

Для реалізації своїх комунікативних намірів майбутній економіст у процесі навчання повинен оволодіти навичками комунікативної компетентності, яка є ситуативною адаптивністю і вільним володінням вербальними та невербальними засобами соціальної поведінки [11, 92]. На основі результатів аналізу наукової літератури з'ясовано, що комунікативна компетентність майбутнього економіста – це здатність здійснювати завдання професійно-комунікативної діяльності, орієнтир у виборі тих засобів спілкування, які є найбільш ефективними для розв'язання певної професійної ситуації, та основа результативної комунікативної взаємодії.

Основними складовими комунікативної компетентності майбутнього економіста є: здібності (здібності до ведення ділових переговорів; проєктувальні, аналітичні, організаційно-комунікативні), знання (знання індивідуально-типових особливостей комунікативної поведінки, закономірностей комунікативних стратегій, конфліктно-комунікативних ситуацій, способів комунікативного впливу), уміння (уміння спілкуватись та обирати ефективні стратегії для розв'язання комунікативних завдань у процесі економічної діяльності, адаптувати комунікативні стратегії до змін у зовнішньому економічному середовищі, прогнозувати розвиток комунікативної взаємодії учасників економічного процесу, регулювати власні комунікативні дії з метою узгодження економічних інтересів) і джерела (власний досвід міжособистісного спілкування; навички культури спілкування і загальна ерудиція; курси, семінари, тренінги, консультаційні центри; мережа інтернет, мас-медіа, сучасні засоби зв'язку) комунікативної компетентності економіста, яка сприяє успішному перебігу спілкування суб'єктів навчального та виробничого процесу, оскільки є сукупністю здібностей, умінь і знань, що допомагають у досягненні поставленої комунікативної мети у контексті діалогічної взаємодії людей.

З'ясовано, що ефективність формування комунікативної компетентності в майбутніх економістів збільшується під час виконання певних завдань тренінгу професійної комунікації, метою якого є формування і корекція знань, умінь і навичок, необхідних для успішного спілкування у процесі виконання завдань професійної діяльності. У завданнях тренінгу з підготовки майбутніх економістів до професійного спілкування, який є формою активного навчання, беруть участь від 6 до 12 осіб. Тренінг професійного спілкування дає студенту реальну можливість сформувати вміння і навички побудови продуктивних міжособистісних відносин, проаналізувати низку соціально-психологічних ситуацій як з власної позиції, так і з позиції партнера зі спілкування. Тренінг розвиває у майбутніх економістів вміння вести переговори, виступати перед численною аудиторією, проводити наради, адекватно поводитись у конфліктних ситуаціях тощо [6].

З метою одержання позитивних результатів організація тренінгу з підготовки майбутніх економістів до ведення професійної комунікації повинно базуватись на таких принципах [10, 87 – 94]:

1. Принцип виклику (виклик у даному випадку є таким завданням, яке дає змогу студенту розширити свої можливості. Всі завдання тренінгу повинні бути підібрані з урахуванням перспективи постійного зростання людських можливостей).

2. Принцип позитивного зворотного зв'язку (цей принцип передбачає прийняття будь-яких висловлювань чи проявів учасників тренінгу як конструктивної даності. Проведення тренінгу відбувається таким чином, щоб думки, реакції, пропозиції учасників були враховані тренером).

3. Принцип вагомості (після завершення тренінгу кожен учасник усвідомить, що здобув щось нове в інтелектуальному плані).

4. Принцип ефективності методів і вправ (кожен із учасників має можливість переконатися в дієвості запропонованих методів).

Поетапність виконання завдань тренінгу забезпечить ефективне здійснення процесу формування професійних комунікативних умінь і досягнення триєдиної мети:

- створення демонстраційної основи для формування професійних комунікативних умінь;
- формування і закріплення професійних комунікативних умінь;
- удосконалення, комбінування та автоматизацію набутих умінь у нових комунікативних ситуаціях, створення умов для їх переносу у професійну діяльність.

Отже, підвищення ефективності підготовки майбутніх економістів із високим рівнем знань,

уміння і навичок професійного спілкування є одним із чільних завдань вищої освіти України. Розвиток новітніх форм господарювання та безпосередні зв'язки підприємств із закордонними партнерами зумовлюють необхідність удосконалення професійної комунікативної компетентності, яка є важливою умовою розвитку і регулювання інноваційної діяльності установи. Перспективи подальших досліджень полягають у з'ясуванні методичних засад формування комунікативної компетентності майбутнього економіста.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аминов Н. А. О компонентах специальных способностей будущих школьных психологов / Н. А. Аминов, М. В. Молоканов // Психологический журнал. – 1992. – Т. 13, № 5. – С. 104–110.
2. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 190 с.
3. Вітюк Н. Р. Психологічні особливості формування комунікативних здібностей у майбутніх вчителів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Н. Р. Вітюк. – Рівне, 2002. – 20 с.
4. Волкова Н. Проблема підготовки майбутніх економістів до управлінської діяльності / Н. Волкова // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. жур. – 2002. – Вип. 1 (5). – С. 17–26.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
6. Энциклопедия "Карьера" / В. Алтухов, Н. Евланова, С. Захарова [и др.]. – М. : РТВ-Медиа, 2007. – 288 с.
7. Комунікативна професійна компетентність як умова взаємодії соціального працівника з клієнтом / за ред. А. Й. Капської. – К. : ДЦССМ, 2003. – 87 с.
8. Платонов К. К. Проблемы способностей / К. К. Платонов. – М. ; Наука, 1972. — 310 с.
9. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О. М. Степанов. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.
10. Сидоренко Е. В. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии / Е. В. Сидоренко. – СПб. : Речь, 2007. – 208 с.: ил.
11. Федорчук В. М. Розвиток комунікативної компетентності викладача. Соціально-психологічний тренінг : навч.-метод. посіб. / В. М. Федорчук. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2004. – 240 с.

Тетяна ВИДАЙЧУК

УДК 811.161.2'04'342'35

ДЕЯКІ ФОНЕТИКО-ОРФОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ ПАМ'ЯТОК РЕЛІГІЙНОГО ТА ДІЛОВОГО ПИСЬМА XVI – XVIII СТ.)

Висвітлено комбінаторні та позиційні зміни звуків у потоці мовлення, що відбиті у пам'ятках релігійного і ділового письма староукраїнської «простой мови» другої половини XVI – XVIII ст. у процесі формування національної літературної мови.

Ключові слова: друга половина XVI – XVIII ст., звук, історична фонологія, літера, норма, правопис, проста мова, рукопис, староукраїнська літературна мова.

Анализируются комбинаторные и позиционные изменения звуков, представленные деловыми и религиозными документами староукраинского «простого языка» второй половины XVI – XVIII ст. в процессе становления национального литературного языка.

Ключевые слова: буква, вторая половина XVI – XVIII ст., звук, историческая фонология, норма, правописание, простой язык, рукопись, староукраинский литературный язык.

The combinatorics and position changes of sounds, presented the business and religious documents of old Ukrainian «simple language» of the second half of the XVI – XVIII item in the making of national literary language are analysed.

Keywords: letter, manuscript, norm, Old Ukrainian literary language, phonology system, second half of XVI – XVIII centuries, simple language, sound.

Староукраїнські пам'ятки другої половини XVI – XVIII ст. неоднорідні за своєю структурою і типологією, зокрема з погляду відбиття в них живого народного мовлення. За об'єктивністю відбиття зазначені пам'ятки можна поділити на дві основні групи:

- 1) тексти, у яких живе мовлення було мовною основою;